

VERSLAG PAVO 'KINDERRECHTEN EN DE PUBLIEKE RUIMTE' 9 OKTOBER & 9 NOVEMBER 2013

INLEIDING

Tweejaarlijks organiseert het Kenniscentrum Kinderrechten vzw (KeKi) een nationale **post-academische vorming (PAVO) rond kinderrechten**. De 2013-editie wilde een forum zijn om vragen en knelpunten over de fysieke en mentale plaats die kinderen en jongeren binnen de publieke ruimte willen, kunnen en mogen invullen, kritisch te benaderen vanuit een kinderrechtenperspectief. De vorming richtte zich op een brede doelgroep, waaronder Vlaamse en lokale beleidsmedewerkers, kinderrechtenactoren, NGO's, juristen, jeugdwerkers, welzijnswerkers studenten en onderzoekers uit diverse disciplines. De eerste sessie ging door op 9 oktober (Antwerpen) en werd bijgewoond door een dertigtal deelnemers. De tweede sessie op 29 november (Brussel) trok zo'n vijftig participanten.

Vlaanderen zal de komende decennia **belangrijke uitdagingen** onder ogen moeten zien op vlak van ruimtelijk beleid. Een samenloop van demografische prognoses en maatschappelijke tendensen – zoals de afbakening van beschermende 'jeugdlanden' binnen de woonomgeving van kinderen, de toename van gemotoriseerd verkeer, de groeiende onverdraagzaamheid, de criminalisering van 'overlast' en het daaraan gekoppelde veiligheidsdiscours – zet actorschap, bewegingsvrijheid en betekenisgeving binnen de publieke ruimte onder druk. Als medegebruikers en mede-eigenaars van een gedeelde publieke ruimte zijn kinderen en jongeren bijzonder getroffen. Bovendien legt de maatschappelijke positie van kinderen en jongeren een aantal specifieke vragen en knelpunten bloot.

Tijdens twee vormingsdagen wilde PAVO nagaan in hoeverre de **kinderrechten een referentiekader** bieden voor onderzoekers, beleidsmakers en praktijkwerkers om deze vragen en knelpunten een plaats te geven, ze in debat en dialoog aan te pakken, en van daaruit tot gezamenlijke antwoorden en constructieve oplossingsstrategieën te komen. In Antwerpen stond het thema 'Opgroeien in de publieke ruimte' centraal, met Vlaamse en Nederlandse bijdragen uit de sociale geografie, pedagogie, childhood studies, rechten en verkeerskunde. In Brussel werd stilgestaan bij het thema 'Confrontatie en ontmoeting in de publieke ruimte', waar het criminologisch perspectief, het 'kleine ontmoeten' en de ruimte voor kinderen en jongeren in Anderlecht aan bod kwamen.

DAG 1 – OPGROEIEN IN DE PUBLIEKE RUIMTE

LIA KARSTEN – KINDEREN IN DE PUBLIEKE RUIMTE

In haar openingslezing stond stadsgeografe Lia Karsten stil bij de **betekenis van de openbare ruimte voor kinderen en jongeren vandaag**. Wat zijn de processen die van buiten beïnvloeden hoe groot die ruimte nog is? Waar zie je nog "kinderen in het wild"? Karsten's focus lag op de stedelijke woon- en leefomgeving, waar wereldwijd steeds meer kinderen op aangewezen zijn. Bij ons vormen migrantengezinnen van een doorgaans lagere klasse en middenklassengezinnen de grootste groep stedelingen. Beide groepen ontmoeten elkaar echter zelden op straat, op school en in naschoolse consumptieplekken. Dit komt o.a. omdat ze zich anders verplaatsen (cfr. "achterbankgeneratie" middenklassenkinderen), en omdat de schoolkeuze een identiteitskeuze is geworden en dus (on)bewust tot segregatie leidt (cfr. school als bron van sociaal kapitaal: de keuze van de school van je kind bepaalt / wordt bepaald door wie je zelf bent of wie je wil dat je kind wordt).

Karsten identificeert eveneens een **veranderend kindbeeld**: waar vroeger de weerbaarheid van kinderen centraal stond, is dat nu veeleer hun kwetsbaarheid. Vooral ouders uit de middenklasse zijn veel bezig met het oplossen van de problemen van hun kinderen (bijvoorbeeld: buitenspelen is een taak van ouders (*intensive*

parenting) of andere volwassenen (o.a. jeugdwerk) geworden). Kinderen worden apart gezet (bijv. in de speeltuin) om hen te beschermen, maar ook om hen af te bakenen van de volwassenwereld. Daartegenover staat dat de bewegingsvrijheid van kinderen sterk ingeperkt wordt: ze worden vooral begeleid en hebben weinig ruimte om zonder 'toezicht' de ruimte te ontdekken en zich eigen te maken. De paradox ligt hierin dat het kind als 'de ander' als afwijkend wordt gezien van de volwassenen mainstream, maar dat de kind-volwassene interactie tegelijkertijd veel sterker wordt dan de kind-kind interactie. Dit is restrictief en ondersteunend tegelijk.

PANELGESPREK

In het panelgesprek reflecteren Bruno Vanobbergen, Wouter Vandenhole en An Piessens wat het kinderrechtendiscours aan dit perspectief kan toevoegen. Vertelt de inleidende lezing ons dat we iets verloren zijn wat we zouden moeten 'herstellen'? Er is volgens Lia Karsten echter geen sprake van nostalgie, er zijn ook evoluties (zoals de grotere keuzemogelijkheid voor kinderen) die als positief ervaren worden. Moeten kinderen en jongeren wel als een aparte groep gezien worden in het discours en in het beleid? Hoe zien we dit samenleven in een gedeelde ruimte: hebben we er een soort romantisch beeld van? Wat zijn de kwaliteiten? Kan je deze controleren? Hoe gaan we om met de conflicten en botsingen die inherent zijn aan een gedeelde ruimte? En wat zijn concrete aanknopingspunten om beleidsmatig op zoek te gaan naar antwoorden op deze complexe problemen?

We spreken van een **gedeelde publieke ruimte**, waarvan kinderen en jongeren medegebruikers zijn. Dit mag niet leiden tot een overreactie: kinder(recht)en zijn slechts een deel van dit samenlevingsbeeld. Kinderrechten in de publieke ruimte zijn dus geen absolute rechten: medegebruikers dienen evenzeer rekening te houden met de 'regels' om het samenleven met andere groepen mogelijk te maken. Dit intermenselijk verkeer wordt echter steeds vaker repressief en door derden geregeld (cfr. GAS-boetes). Op de lange termijn is dat problematisch: hoe minder verschillende groepen elkaar ontmoeten en in dialoog gaan over conflict en confrontaties, hoe minder vanzelfsprekend het samenleven wordt: kinderen leren niet meer hoe ze constructief moeten omgaan met verschillen. Het wordt een wij-zij verhaal, zowel tussen overheid-burgers als tussen verschillende bevolkingsgroepen. Dit staat "samen"leven in de weg.

De **pedagogiek** ziet de publieke ruimte als een relationeel begrip. Alle volwassenen zijn hierin opvoeders: we moeten kinderen tonen dat we zorg dragen voor de wereld, en nadenken over welke samenleving we voor ogen hebben. De (lokale) overheid kan een belangrijke rol spelen (bijv. door mensen het gevoel te geven dat ze actor zijn in en mede-eigenaar zijn van de publieke ruimte): dit kan faciliterend zijn voor intermenselijke contacten, bijv. d.m.v. een interventie als de speelstraat. Ook de school kan een spil zijn, bijv. door meer 'buiten' te komen.

Vanuit een **juridisch kinderrechtensperspectief** worden er weinig handvaten geboden om met het thema van publieke ruimte aan de slag te gaan. Hoewel betekenisvol, blijven artikel 31 (recht op ontspanning en spel) en artikel 6 VRK (recht op ontwikkeling) zeer abstract en onvoldoende uitgediept om de discussie concreet in te vullen. Echter, als ervaringsdeskundige (gebruiker van de publieke ruimte, ouder) neemt men inderdaad een versterkte segregatie en breuklijnen binnen de publieke ruimte waar: interacties worden enger, dialoog wordt vervangen door repressie. Dit gaat veel verder dan de juridische vertaling van kinderrechten, het raakt onze aanpak als samenleving.

Twee manieren worden aangehaald om het **perspectief van kinderen en jongeren** expliciet in het politieke (en maatschappelijke) debat te brengen. Eén is het vastleggen van een 3%-norm voor buitenspeelruimte. Dit garandeert dat er op een bepaald moment in het ruimtelijk planningsproces aan de specifieke behoeften van kinderen en jongeren wordt gedacht. Niet alleen de uitkomst, maar ook het proces en de reflex is belangrijk. Het risico van deze benadering is echter dat deze niets zegt over de invulling, de veranderlijkheid en de mogelijke onbestemdheid van publieke ruimte. In Nederland heeft de wettelijke verankering van deze norm

het niet gehaald. Een tweede piste is de discussie of kinderen en jongeren op gemeentelijk niveau stemrecht zouden kunnen krijgen: door hen politiek geëngageerd te krijgen, kunnen ze hun eigenaarschap vorm geven en is er meer kans dat er over hun noden en behoeften wordt nagedacht binnen (lokaal) beleid.

SVEN DE VISSCHER – DE BUURT ALS MEDE-OPVOEDER

Sven De Visscher onderzocht in 3 Gentse buurten (Sint-Pieters-Buiten, Steenakker en Nieuw-Gent, elk bewust en planmatig getekend op beschikbare ruimte op de kaart, gebaseerd op duidelijke opvattingen over wonen, publieke ruimte en gemeenschap) of de buurt er toe doet in de opvoeding van kinderen. Hij stelde vast dat de **buurt een belangrijke socialiserende invloed** heeft: 'je wordt waar je woont'. Vanuit de buurt waarin ze wonen leren kinderen en jongeren kijken naar de grenzen van in- en uitsluiting, naar de samenleving en naar hun eigen plek daarin. Omwille van deze socialiserende functie kunnen zowel de individuele (bescherming) als de sociale (burgerschap) pedagogiek, die zich traditioneel vooral toespitsen op gezin, school en vrijetijdsbesteding, zich dus niet afzijdig houden van publieke ruimte. Veeleer dan een 'te pedagogiseren' ruimte (cfr. lerende stad, kindvriendelijke stad te organiseren vanuit de jeugdsector), gaat het hier om het bewust en systematisch erkennen van de opvoedkundige functie van die ruimte.

Het **radicaal leefwereldperspectief** vertrekt niet vanuit het individuele kind, maar vanuit zijn/haar leefwereld: wat betekent het om op te groeien in de stad, vanuit het perspectief van diverse groepen kinderen en jongeren? Medeburgerschap wordt hierbij als referentiekader gebruikt; i.e. hoe kunnen (fysiekruimtelijke context), mogen (gedeelde sociale omgeving) en willen (individuele actieve betekenisverlening) kinderen aanwezig zijn in de publieke ruimte? De 'kindvriendelijke' stad wordt dan gezien als een dynamisch, contextgebonden gegeven waarin kinderen als medeburgers betrokken worden, met ruimte voor gelijke toe-eigeningsmogelijkheden en stedelijke productie. Dit perspectief kan tevens unieke uitdagingen en mogelijkheden voor beleid, praktijk en onderzoek identificeren.

EDITH DONDERS – MOVING FORWARD

Moving Forward is een App die de **perceptie van kinderen en jongeren over verkeers(on)veiligheid** bij hun verplaatsing van en naar school in kaart brengt. Het is een voorbeeld van een goede praktijk die gebruik maakt van digitale technologie om het perspectief van kinderen en jongeren over problemen in de publieke ruimte naar boven te brengen. De filosofie en technologie van de App, ontwikkeld door de Universiteit Hasselt, kan op termijn ook gebruikt worden door steden en gemeenten om betrokkenheid bij de inrichting van de publieke ruimte mogelijk te maken (o.a. d.m.v. suggesties, terugkoppeling en feedback).

DAG 2 – CONFRONTATIE EN ONTMOETING IN DE PUBLIEKE RUIMTE

STEFAN PLEYSIER & DIEDERIK COPS – CRIMINOLOGISCHE REFLECTIES BIJ HET OVERLASTDEBAT

Overlast wordt doorgaans in vage, ruime termen gedefinieerd: het is geen objectieve realiteit, maar een **veranderlijk sociaal construct** (in functie van de perceptie van het moeilijke evenwicht tussen vrijheid en veiligheid, de verschillende noden van verschillende bevolkingsgroepen, en de individuele / maatschappelijke tolerantiedrempel). Hoewel overlast van alle tijden is, is het debat van vandaag indicatief voor de manier waarop de huidige samenleving denkt over jongeren in de publieke ruimte. De context van dit overlastdebat situeert zich in een **breed maatschappelijk kader**, waarin o.a. volgende elementen belangrijk zijn: (1) de risicomaatschappij (het streven naar welvaart genereert risico's), (2) het verzorgsprincipe (repressieve, ingrijpende manier om potentieel risicovol gedrag preventief aan te pakken om het niet 'erger' te laten worden), (3) de verschuiving van de tolerantiedrempel (minder begrip voor het gedrag van 'de ander'), (4) de

veranderende betekenis van ‘publieke ruimte’ (criminalisering, militarisering en stereotypering van jongerengedrag door volwassenen + de ruimte als ‘rest’, als *non-lieu*; dit in contrast met hoe jongeren de ruimte zelf invullen en percipiëren, bijv. als ontmoeting- en netwerkplaats waarin men anderen leert kennen, zich veilig voelt in groep en *street wise* wordt) en (5) een ‘culture of fear’ (zekerheden vallen weg, individualisering, de ander als *risky stranger* die de eigen veiligheid in het gedrang brengt). Deze vage gevoelens van onveiligheid leiden al te vaak tot het **problematiseren van normaal jongerengedrag**. Daardoor dreigt de balans tussen *youth as risk* (jongeren als probleem) en *youth at risk* (jongeren als kwetsbaar) uit evenwicht te geraken.

ILSE LUYTEN – HANGJONGEREN IN MAASMECHELEN

Ilse Luyten deed participatief onderzoek naar de betekenis die een groep allochtone jongeren uit Maasmechelen geeft aan **rondhangen, de cultuur van de straat en de implicaties hiervan voor hun identiteit**. Vooral jongens tussen 14 en 20 hangen rond, voornamelijk in de zomer en na school. De ontmoeting, de afwezigheid van regels / sociale controle en het (ont)spannende karakter van ‘hangen’ zijn voor de jongeren het belangrijkste. De straat (publieke ruimte) speelt een cruciale rol (bijv. zich uitdrukken d.m.v. graffiti, rap en straattaal). Vaak kennen deze jongeren een moeilijke thuiscultuur en een moeilijke toegang tot de maatschappij. De straat is voor hen een thuishaven, een psychologisch mechanisme om met spanning en conflicten om te gaan. Deze ‘gesloten deur’ werkt langs twee kanten: het wantrouwen tussen de jongeren en de maatschappij is wederzijds.

RUTH SOENEN – HET KLEINE ONTMOETEN

In deze antropologische (*bottom-up*) bijdrage bekijkt Ruth Soenen het ‘kleine ontmoeten’ in settings van **diversiteit en interactie in het gewone leven / de alledaagse ruimte**. Verschillende soorten sociale relaties (resp. sterke binding, zwakke binding, vluchtige kortstondige contacten) worden doorgaans aan verschillende types ruimte (resp. private sfeer, parochiale sfeer, publieke sfeer) gekoppeld. Op bijv. de tram houdt deze typologie echter geen stand: er ontstaat een ambivalente ervaringsruimte die moeilijk te controleren is (private telefoongesprekken, groepen schoolkinderen, confrontatie met onbekenden vinden door elkaar plaats in één collectieve ruimte).

In de ambiguïteit van het alledaagse lijkt de traditionele **dichotomie van een kindbeeld** tussen ‘volwaardig zijn’ en ‘nog niet zijn’ niet helemaal (meer) te kloppen. Kinderen zijn ook mondig, ouders zijn ook zoekend, kinderen gebruiken hun kind-zijn soms om macht uit te oefenen, kinderen gebruiken hun keuzevrijheid als consumenten, met name op de tram vormen baby’s en peuters vaak de brug voor sociaal contact tussen onbekenden, etc. Vaak kan hun aanwezigheid het sociaal klimaat ‘preventief ontmijnen’. De publieke ruimte kan hierop inspelen: inrichting op mensmaat (incl. op kindermaat) hoeft niet ingewikkeld te zijn, maar kan wel voor een aangename sfeer en minder conflict zorgen (diversiteit integreren en beleven).

STADSWANDELING EN POSTERSESSIE

In de namiddag organiseerde de Vakgroep Criminologie van de VUB een geleide **stadswandeling** rond Kureghem, Molenbeek en het westelijke stadscentrum. Er werd gekeken naar verschillende manieren waarop de publieke ruimte al dan niet kindvriendelijk / op maat van kinderen en jongeren werd ingericht. De PAVO werd afgesloten met een receptie en een reeks **posterpresentaties** van masterstudenten (jeugd-)criminologie, die verslag uitbrachten van een observatieopdracht op een aantal openbare plaatsen in Brussel.

CONCLUSIE

De relatie tussen kinderen en jongeren en publieke ruimte is een complex maatschappelijk probleem wat vele vragen oproept voor zowel beleid, praktijk als onderzoek. In deze vorming kwamen **verschillende onderzoeksdisciplines** aan bod (o.a. geografie, *childhood studies*, recht, pedagogie, criminologie, psychologie en antropologie). Er werd getracht om enkele **handvatten** aan te reiken voor andere onderzoekers, lokale en Vlaamse beleidsmedewerkers en praktijkactoren inzake dit thema. Het specifieke perspectief van mensen- en *kinderrechten* is (nog) geen evidentie in het ruimtediscours, maar kan op een aantal vlakken alvast een houvast bieden (o.a. wat betreft participatie in beslissingen over de inrichting van ruimte, het zoeken naar een evenwichtig samenleven met andere bevolkingsgroepen, het respecteren van 'de ander', het nastreven van een balans tussen bescherming en autonomie, enz.).

Ter opvolging wordt in 2014 een **themanummer** van het Tijdschrift voor Jeugd en Kinderrechten voorbereid.